



עיונים לפרשת מטות עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה טלפקס 04-6790632
לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

האם כלים חד פעמיים חייבים בטבילה?

ש"י לוי

שחקקום למוד בהן וכל כיצא בהן, הרי הן טהורין, לפי שאי אפשר שיעמדו אלא זמן מועט".

לפי הרמב"ם, אחד התנאים לכך שכלי יקבל טומאה הוא שהוא יהיה בר קיימא. ואולם כלי שאינו יכול לעמוד אלא זמן מועט אינו מקבל טומאה, כגון: כלים שנעשו מלפת ומדלעת. לפי קביעה זו של הרמב"ם, פסק הרב משה פיינשטיין¹ שכלים חד פעמיים המתקלקלים לאחר כמה פעמים של שימוש - אינם מקבלים טומאה ופטורים מטבילה. פסיקתו של הרב פיינשטיין מבוססת על הבנה ברמב"ם שכלי המתקלקל עקב השימוש בו אינו מקבל טומאה, אף על פי שבלא שימוש יכול היה להתקיים זמן רב.

ואולם הרב מנשה קליין בשו"ת **משנה הלכות**² דחה הבנה זו, שכן בדברי הרמב"ם שהזכרנו לעיל כתוב שכלי העשוי מנייר מקבל טומאה, אף על פי שברור שאחרי כמה פעמים של שימוש הנייר יקרע. לפי הרב קליין יש להבין את דברי הרמב"ם באופן שונה: רק כלי העשוי באופן שיתקלקל מעצמו בלא שימוש אינו מקבל טומאה, כגון: כלי העשוי מן הלפת והדעלת שבמשך הזמן ירקב ויתבקע. ואולם כלי שבלא שימוש עתיד להתקיים זמן רב, כגון: כלי העשוי מנייר - מקבל טומאה חרף העובדה שאם ישתמשו בו פעמים מספר הוא יתקלקל. לפי הבנה זו, גם כלים חד פעמיים מקבלים טומאה, כיוון שבלא שימוש יכולים להתקיים זמן רב, ורק השימוש גורם להם שיתקלקלו. לכן פסק הרב מנשה קליין שתבניות אלומיניום חד פעמיות חייבות בטבילה.

דבר נוסף המיוחד באופן השימוש בכלים חד פעמיים הוא שלאחר השימוש הם נזרקים לפח גם אם לא התקלקלו. ננסה לבחון אם עובדה זו משליכה על קבלת הטומאה וחייב הטבילה של הכלים לפי דברי הרמב"ם במקום אחר³:

"חותל של הוצין [כלי העשוי מענפים] שמניחין בו הרוטב וכיוצא בו - אם הוא נותן לתוכו ונוטל מתוכו - מתטמא. ואם אינו יכול ליטול מה שבתוכו עד שיקרענו או יתירנו או שחשב לאכול מה שבתוכו ולזרקו - טהור. וכן הקרן שהוא משתמש בה ומשליכה - אינה מקבלת טומאה, ואם חשב עליה [החליט להשתמש בה בתור כלי פעמים נוספות] - מקבלת טומאה".

אחד הדברים המדהימים בתורה הוא שאף על פי שמתן תורה היה לפני למעלה מ-3000 שנה, היסודות המוסריים וההלכתיים שבתורה מתאימים גם לימינו. אמנם החיים השתנו בעקבות התקדמות הטכנולוגיה, אך הכלים לדון בסוגיות ההלכתיות האקטואליות נמצאים כבר בתורה, בגמרא ובראשונים. הדבר נכון במיוחד בנוגע לרמב"ם, שהקיף בחיבוריו את כל התורה. במאמר זה ננסה לדון בסוגיה אקטואלית לאור דברי הרמב"ם.

בפרשתנו מוזכרים דיני הגעלת כלים וטבילת כלים: "דָּבַר אֲשֶׁר יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ וְטָהַר, אֲךָ בְּמֵי נְדָה יִתְחַטָּא. וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּמַיִם" (במדבר לא, כג).

מפסוקים אלו הגמרא⁴ לומדת שאדם הקונה כלים מן הגויים צריך להגעילם ברותחים וכן לטבלם במקווה של ארבעים סאה. בזמננו התחדשה מציאות של שימוש יומי בכלים חד פעמיים, ונשאלת השאלה: האם יש לטבול כלים חד פעמיים שנקנו מגויים?

הבירור ההלכתי נוגע בעיקר לתבניות אלומיניום, כיוון שכלי נייר פטורים מטבילה, ולדעת רוב הפוסקים אין צורך לטבול גם כלים העשויים מפלסטיק⁵.

הירושלמי³ מבאר שטעם מצות טבילת כלים הוא כדי שהכלים יצאו מטומאתו של הגוי שהיו שרויים אצלו לקדושתו של ישראל. לפי דברי הירושלמי, נפסק בשו"ת **שב יעקב**⁶ שכלים שאינם מקבלים טומאה פטורים מטבילה. אם כן נותר עלינו לברר אם כלים חד פעמיים מקבלים טומאה. מקור אפשרי לבירור נמצא בדברי הרמב"ם⁵:

"העושה כלי קיבול... הרי זה מקבל טומאה בכל שהוא מן התורה. ואין לכלי קיבול שיעור. והוא שיעשה דבר של קיימה שאפשר שיעמוד. כיצד? העושה כיס מן העור המצה [עור לא מעובד] שלא נתעבד כלל, או מן הנייר אף על פי שהנייר אינו מקבל טומאה. או מקליפת הרמון והאגוז והאלון, אפילו חקקום התינוקות למוד בהן את העפר... הרי אלו מקבלין טומאה..."

אבל העושה כלים מן הלפת והאתרוג והדלעת היבשים

1. דבריו הובאו גם בפתחי תשובה יורה דעה קכ, ו.

2. רמב"ם הלכות כלים ב, א.

3. אגרות משה יורה דעה ג, כג.

4. חלק ז, סימן קיא [הרב מנשה קליין - תרפ"ה-תשע"ב. שהה בשואה במחנות ריכוז

שונים, זכה לשרוד. הוא נותר בודד מכל משפחתו. שימש כאדמו"ר מאונגוואר].

5. רמב"ם הלכות כלים ה, ז.

1. עבודה זרה עה, ע"ב.

2. שו"ת מנחת יצחק ג, עו) כתב שיש לטבול כלי פלטיק בלא ברכה, אך הרב עובדיה

יוסף (יחווה דעת ג, ס) פסק שאין חובה לטבול כלי פלסטיק, והמחמיר לטבלם תבוא

עליו ברכה.

3. ירושלמי עבודה זרה ה, טו, והובא בבית יוסף יורה דעה קכ.

4. הרב יעקב פופרש כ"ץ (נפטר בתק"ב 1742) היה אב"ד וראש ישיבה בפפד"מ].

מתוך דברי הרמב"ם עולה שכלי שמתכננים להוציא את מה שבתוכו ומיד אחר כך לזרוקו אינו מקבל טומאה. לפי דברי הרמב"ם הללו פסק השו"ת **חלקת יעקב**⁹ שכלים חד פעמיים פטורים מטבילה, כיוון שלאחר השימוש בהם זורקים אותם לפח. ואולם שו"ת **משנה הלכות**¹⁰ חלק על דבריו וכתב שאין להביא ראיה מדברי הרמב"ם הנ"ל:

"ולפי עניות דעתי אין משם [מדברי הרמב"ם הנ"ל] ראיה כלל לדין [לכלים חד פעמיים], דהתם בחותל מיירי... דהחותל מצד עצמו אינו כלי עשוי לתשמיש אלא לאותן התמרים [כעין קופסת שימורים. ובהמשך קורה לחותל 'שומר לפרי'] שכך היה דרכם בזה... **ולכן כיון דהחותל מצד עצמו אינו כלי שפיר תלוי במחשבתו** אי רוצה בו, וכיון דקורעו ומשליכו לאשפה הוה ליה תשמיש ארעי ואינו מקבל טומאה דלא הוי כלי.

אבל בדין [כלים חד פעמיים] **דהוי כלי גמור** והבית חרושת עושהו כלי גמור שאפשר וראוי לעמוד ימים רבים ועשוי להשתמש להכניס ולהוציא אין זה נפקא מינה בתשמיש ארעי או לא."

לפי המשנה הלכות, כוונה לזרוק את הכלי לפח פוטר מטבילה רק כשכלי אינו חשוב מצד עצמו, כגון: החותל שמשמש רק בתור שומר לפירות שבתוכו, או קרן שמעולם לא נעשתה לשם כלי. ואולם כלי גמור חייב בטבילה אף אם מתכוון לזרוק לאחר השימוש. שכן לא יעלה על הדעת שסיר יקר שמתכננים לזרוק

9. שו"ת חלקת יעקב יורה דעה סימן מו. [הרב מרדכי יעקב ברייש (תרנ"ו) - י"ד בכסלו תשל"ז] היה רב ואב"ד הקהילה החרדית בציריך שבשווייץ. אולם ייתכן שלפי החלקת יעקב, אם משתמשים בכלי כמה פעמים לפני שזורקים אותו לפח הכלי יהיה חייב בטבילה.
10. משנה הלכות ז, קיא.
11. חזון עובדיה הלכות קידוש, טז בהערות.

לאחר שימוש אחד יהיה פטור מטבילה.

לפי זה, פסק המשנה הלכות שכלים חד פעמיים חייבים בטבילה, כיוון שיוצרו בתור כלי תשמיש חשובים. וכן פסק גם הרב עובדיה יוסף¹¹.

מסוגיה זו, אנו נוכחים עד כמה דברי הרמב"ם משמעותיים אף לשאלות המתחדשות בעקבות השינויים הטכנולוגיים.

הערה

הדיון ההלכתי היה בנוי על דברי השב יעקב שכלים שאינם מקבלים טומאה - פטורים מטבילה. ולפי זה דנו בדברי הרמב"ם אם כלים חד פעמיים מקבלים טומאה.

ואולם יש להעיר ששו"ת **יהודה יעלה**¹² חלק על כך ופסק שאף כלי שאינו מקבל טומאה חייב בטבילה,

כיוון שטבילת כלים חדשים אינה נועדה לטהר את הכלי מטומאה שהייתה בהם כטומאת הזב, אלא להעלות את הכלי שהיה בבעלות גוי לקדושת ישראל, וזה שייך אף בכלי שהיה שייך לגוי שאינו מקבל טומאה.

לפי דבריו לא יועיל להוכיח שכלים חד פעמיים אינם מקבלים טומאה. ואולם שו"ת **מנחת יצחק**¹³ כתב שאף לשיטתו כלים חד פעמיים פטורים מטבילה, כיוון שלא נעשו לשימוש קבוע.

בימינו חלק גדול מתבניות האלומיניום מיוצרות בארץ ופטורות מטבילה. ולמעשה כל אחד ינהג על פי רבותיו.

12. חלק א, יורה דעה סימן רטז. [רבי יהודה בן ישראל אסאד (התקנ"ד 1794 - התרכ"ו 1866). נולד בעיר אסאד שבהונגריה. נחשב לפוסק הדור בהונגריה לאחר פטירת החת"ס סופר].
13. שו"ת מנחת יצחק ח, סט [הרב יצחק יעקב וייס, (ה'תרס"ב - ה'תשמ"ט) היה רבה של העדה החרדית].

עינים במשנה תורה - הרב שלמה בן רחמים איך מגדירים מהפה?

באותה העיה. כגון אסכרה או חרחור וכיוצא בהן, והיו מתים באותו החולי - הרי זו צרת צבור וגוזרין לה תענית ומתריעין. וכן חיכוך לח הרי הוא כשחין פורת. ואם פשט ברוב הצבור - מתענין ומתריעין עליו."

מצב נוסף שמחייב קביעת תענית הוא חולי שחלו בו הרבה אנשים באותה עיר, והיו אנשים שמתו מאותו חולי.

על הלכה זו שואל הבית יוסף³: למה בְּדָבָר יש תנאים מסוימים, אבל בחולי לא כתב הרמב"ם שום תנאי מלבד שיהיו הרבה חולים ושיהיו כאלו שמתים מחולי זה?

מתרץ הבית יוסף שְׂדָבָר הוא חולי שקורה מחמת שינוי האוויר, ולכן אם יש שלושה מתים בשלושה ימים ביחס לחמש-מאות איש - הרי זו הוכחה שמצב האוויר באותו מקום אינו בטוב, ולכן יש להתענות כדי להעביר את רוע הגזרה. אבל במחלה שקיימת בעיר - מספיק שיש ריבוי חולים ומספיק שזו מחלה מסוכנת, ולכן אין הגדרה מספרית לזה.

מכאן נלמד שחולי שיש בו ריבוי חולים, אף-על-פי שרק מעט נפטרים ממחלה זו - נכנס לגדר מצב זה, שצריך לעורר לתשובה ולתפילה לקב"ה כדי להעביר את רוע הגזרה.

ברוח ימים אלה, נמשיך לברר היבטים הלכתיים על המצב שהקורונה גורמת לנו.

לאחרונה נשמעת טענה שאין להתייחס לוירוס הקורונה ברצינות רבה כל-כך, שהרי במחלת הדבר אמרו חז"ל שיש להתענות אך ורק אם בתוך שלושה ימים ישנם שלושה מתים מתוך חמש-מאות אנשים, חס ושלום, וברוך ה' זהו לא המצב בנגיף הנוכחי. האם דבריהם נכונים?

כותב הרמב"ם¹: "אי זו היא דבר? עיר שיש בה חמש מאות רגלי ויצאו ממנה שלושה מתים בשלושה ימים זה אחר זה - הרי זה דבר. יצאו ביום אחד או בארבעה ימים - אין זה דבר. היה בה אלף ויצאו ממנה ששה מתים בשלושה ימים זה אחר זה - זה דבר. יצאו ביום אחד או בארבעה - אין זה דבר. וכן לפי חשבון זה. ואין הנשים והקטנים והזקנים ששבתו ממלאכה בכלל מנין אנשי המדינה לענין זה."

כלומר, הרמב"ם כותב שהגדר של דָבָר הוא כשיש בעיר חמש-מאות גברים שאינם זקנים, ומתוכם מתו מהדבר שלושה. ואם העיר גדולה יותר - היחס של המתים צריך להיות בהתאם כדי שמצב זה ייקרא דבר.

הלכה נוספת כותב הרמב"ם²: "הרי שירד חולי אחד לאנשים הרבה

3. אורח חיים, סימן תקעו. כמוכן שיש עוד ריבוי מקורות בעניין, כתבנו מה שיכולנו במסגרת זו.

1. תעניות, פרק ב, הלכה ה.
2. שם, הלכה יג.